

Владислав БЕРКОВСЬКИЙ,

orcid.org/0000-0003-2349-9687

кандидат історичних наук,

доцент кафедри сценічного мистецтва і культури

Київського національного університету технологій та дизайну

(Київ, Україна) *berkovskyi.vh@knutd.edu.ua*

ЕКСПЕРТИЗА КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКИХ ПРОЄКТІВ: ПОНЯТТЯ ТА ОСНОВНІ ПІДХОДИ

У статті актуалізовано питання визначення сутності поняття «експертиза культурно-мистецьких проєктів». Зокрема розглядається історія виникнення експертизи мистецьких проєктів, а також розглядаються різні системи експертних висновків. Постулюється, що експертна оцінка грантової заявки (також відома як рецензування грантових апікацій) – це процес оцінювання фаховими експертами ідеї та спроможності її реалізації заявником. Фактично експертна оцінка є способом чи процесом, який допомагає представити громадськості найоб'єктивнішу правду. Звертається увага, що саме експертне оцінювання може давати висновок про наявність інновацій, експериментальність чи концептуальність того чи іншого артистичного об'єкту чи проєкту, а саме експертне оцінювання є певною логічною альтернативою маркетинговому оцінюванню в сфері культури, мистецтва та креативних індустрій. Щоправда використання схеми експертиз культурно-мистецьких проєктів є просуванням точок зору, теорій або підходів, які відповідають власним уподобанням експерта, і які необхідно розглядати, як використання експертного розсуду для сприяння розвитку галузі/сфери та виконання експертом мандату з експертизи культурно-мистецького проєкту. Визначено п'ять основних підходів які використовуються при проведенні експертизи культурно-мистецьких проєктів: універсалізм, систематичний скептицизм, комуналізм, етичний нейтралітет, безкорисливість. Визначено базові позиції оцінювання проєктів (якість, продуктивність, порівняння) та основні критерії їх експертизи: 1) критерій загального аналізу проєкту та команди (аналіз команди проєкту, аналіз самої проєктної заявки, аналіз проєктного середовища); 2) критерій зовнішніх атрибутів (якісні показники проєкту); 3) критерій відповідності очікуванням або стандартам; 4) критерій значимості. Також визначено критерії вимог до самих експертів: 1) розуміння відмінностей проєктів в залежності від культурно-мистецького напрямку та сектору культури; 2) наявність професійного досвіду саме в цьому напрямку мистецтва чи сфері культури; 3) відсутність упередженості до ідей, бачень чи практик інших груп митців.

Ключові слова: культурно-мистецький проєкт, експертиза, грант, критерії експертизи грантових заявок.

Vladyslav BERKOVSKI,

orcid.org/0000-0003-2349-9687

Candidate of Historical Sciences,

Associate Professor at the Department of Performing Arts and Culture

Kyiv National University of Technologies and Design

(Kyiv, Ukraine) *berkovskyi.vh@knutd.edu.ua*

EXPERTISE OF CULTURAL AND ARTISTIC PROJECTS: CONCEPTS AND BASIC APPROACHES

The article addresses the issue of defining the concept of «expert evaluation of cultural and artistic projects,» highlighting its growing relevance in contemporary arts management. The study traces the historical development of project expertise in the arts sector and analyzes various models of expert assessment systems. It is posited that expert evaluation of grant applications – also referred to as peer review – is a process through which qualified professionals assess both the artistic concept and the applicant's capacity to implement it successfully. Expert evaluation is presented as a mechanism designed to deliver the most objective and well-founded judgments to the public. The article underscores that such evaluation can identify elements of innovation, experimentation, or conceptual depth within artistic projects. Moreover, expert assessment is positioned as a meaningful alternative to market-based evaluation approaches in the fields of culture, the arts, and the creative industries. However, the study also emphasizes that expert evaluation inherently involves the endorsement of specific theoretical frameworks, perspectives, or aesthetic preferences that reflect the personal judgment of the evaluator. As such, expert opinion should be understood as an exercise in professional discretion that contributes to the development of the sector and fulfills the mandate assigned to experts in the evaluation of cultural and artistic projects. The article identifies five foundational principles guiding expert evaluation in this context: universalism, systematic skepticism, communalism, ethical neutrality, and disinterestedness. These principles reflect the norms of

scientific inquiry adapted to the cultural and artistic domain. Furthermore, the article outlines the core dimensions and criteria used in project evaluation: 1) General analysis of the project and its team – including an assessment of team qualifications, the coherence and feasibility of the project proposal, and the surrounding cultural environment; 2) Evaluation of external attributes – encompassing qualitative indicators of project design and execution; 3) Compliance with standards or expectations – focusing on alignment with institutional, disciplinary, or funding criteria; 4) Criterion of significance – measuring the artistic, cultural, or societal impact of the project. In addition, the article outlines the essential qualifications required of expert evaluators: 1) An in-depth understanding of the diversity of projects across different cultural-artistic fields and sectors; 2) Demonstrated professional experience in the specific artistic discipline or cultural domain under review; 3) An absence of bias toward alternative artistic visions, approaches, or communities. By systematizing these evaluation approaches and criteria, the article contributes to a more transparent and theoretically grounded understanding of expertise in cultural and artistic project management.

Key words: art and cultural project, peer review, grant, criteria for assessing grant applications.

Постановка проблеми. Одним з найбільш важливих елементів грантової діяльності в сфері культурно-мистецького проектування є застосування процесу експертного оцінювання. Даний процес є основною частиною саморегульованої глобальної проектної системи сфери мистецтв та культури та, по суті, визначає, як діяльність професійних фахівців-експертів з тих чи інших секторів культури, так і процес критичної оцінки якості, новизни, актуальності, теоретичних та емпіричних можливостей, потенційного впливу результатів на суспільство чи локальні культурно-мистецькі об'єднання. Експертне оцінювання є життєво важливим компонентом комунікаційних процесів проектної діяльності, що безпосередньо впливає на саму структуру грантового середовища, яке, власне, й працює через систему експертиз. Врешті-решт, саме якість та фаховий підхід до експертизи культурно-мистецьких проектів є визначальним фактором не лише їх реалізації, але й вказівником того у кому напрямку буде розвиватися культура та мистецтво. Саме тому актуальними є питання пов'язані з дослідженням процесу обробки культурно-мистецьких проектів, визначення їх реалістичності та придатності до реалізації в умовах сьогодення.

Аналіз останніх досліджень. Розгляд історіографії дослідження культурно-мистецьких проектів, а тим більше процесів пов'язаних з їх опрацюванням грантодавцями засвідчує, що дані питання до виднокола вітчизняних дослідників практично не потрапляли. Так, наявні дослідження з експертизи в сфері культури та мистецтв стосуються винятково експертизи культурної цінності об'єктів культурної спадщини та певних особливостей управління мистецькими проектами (історіографічні узагальнення з цих тем представлено в статтях І. Ворович та В. Комара (Ворович, 2019:63-65; Комар, 2021:53-58). Дещо ширшою є історіографія загального поняття та процесу експертизи, яка дозволяє сформулювати загальні принципи експертної діяльності (Гнатієнко Г., Литовченко І., Циганок В., Юринєць Р. та інш.), щоправда в напрямках освіти, наукової та бізнесової діяльності. В той же

час, питання формування експертизи культурно-мистецьких проектів, а також організація експертної діяльності в цій сфері свого відображення в наукових роботах не знайшли.

Метою даного дослідження є аналіз поняття «експертиза культурно-мистецьких проектів» та визначення основних експертних підходів які використовуються в грантовій діяльності установ та організацій сфери культури і мистецтв.

Виклад основного матеріалу. Як зазначають Джейн Джонстон та Найгел Краус, вперше концепція експертної оцінки фіксується в джерелах середини XVII ст., а редактор-засновник британського наукового журналу «The Philosophical Transactions of the Royal Society» Генрі Ольденбург вважається саме тою людиною, яка вперше, у 1665 році, сформувала та застосувала процес експертизи (рецензування) надісланих матеріалів (Johnston, Krauth, 2008:11). Саме починаючи з цього журналу концепція експертизи (рецензування) поступово перетворилася та кодифікувалася з процесу оцінювання та підтвердження автентичності матеріалів у потужну систему аутентифікації знань, навичок, методів та ідей, які існують сьогодні. Власне на хвилі застосування експертності й інші галузі та сфери суспільної діяльності створили свої власні системи автентифікації знань та можливостей (Nelson, 2009:1). Не виключенням з цього стала й сфера культури та мистецтв, яка створила систему експертизи культурно-мистецьких проектів. Принагідно слід зазначити, що як і в науці, в сфері культури рамки експертності не є незмінними, а модифікуються в залежності від культурного, історичного чи політичного контексту.

Щоправда, принагідно зазначимо, що не всі вчені погоджуються з думками про походження процедури експертизи з XVII ст. Наприклад, Джон Бурнхейм вважає, що теза про походження експертної оцінки грантів з редакційної експертної оцінки не відповідає дійсності і ці дві системи оцінювання матеріалів розвивалися паралельно і не взаємодіяли в процесі свого розвитку. Разом з

тим, він погоджується, що процес інституалізації обох типів експертиз відбувався у ХХ сторіччі і пов'язаний з потребою задоволення вимог експертного авторитету та об'єктивності у все більш спеціалізованому світі (*Burnham, 1990:12*).

Тим не менш, і прихильники, і критики теорії походження процесу експертизи погоджуються, що впродовж ХХ сторіччя, а особливо після Другої світової війни, система експертиз в сфері культури шляхом кодифікації перетворилася на жорстку підвітну систему створену з метою продемонструвати підвітність установ (грантодавців), які використовують як кошти платників податків, так і кошти інших спонсорів чи донорів. Отже, саме завдяки експертному оцінюванню грантодавець має можливість оцінити не лише якість пропонованого проєкту, але й його значимість, результативність і, що найголовніше, очікувана наслідковість. Таким чином, ми можемо постулювати, що експертна оцінка грантової заявки (також відома як рецензування грантових аплікацій) – це процес оцінювання фаховими експертами ідеї та спроможності її реалізації заявником.

Камілла Нельсон, посилаючись на Річарда Хортон зазначає, що помилковим було б вважати експертизу лише засобом виявлення прийнятності тих чи інших ідей, який, з незрозумілих причин, в фаховому середовищі займає ключову позицію. Фактично ж експертна оцінка є способом чи процесом, який допомагає представити громадськості найоб'єктивнішу правду. І, разом з тим, «система експертної оцінки упереджена, несправедлива, непідвітна, неповна, легко впливова, часто образлива, зазвичай неосвічена, іноді дурна і часто неправильна» (*Nelson, 2009:2*). Саме через ці фактори, які влучно підкреслив Річард Хортон, якісне експертне оцінювання культурно-мистецьких проєктів довгий час вважалося практично неможливим, а застосування науково-методичних підходів – неприйнятним. При цьому більшість митців забуває, що наука це творча дисципліна в якій є можливим, за рахунок креативності, об'єктивно оцінити та інтерпретувати певні суб'єктивні процеси творчості та мистецтва. Як результат, всупереч вислову Арістотеля, що «ніщо не може виникнути з того, чого немає», багато митців та діячів культури продовжують стверджувати, що вони повинні вигадувати як їх форму, так і матеріали (замість, наприклад, «відкривати» їх у законах природи, як колись запропонував Платон, або просто працювати з певною мистецькою традицією або проти неї). Звідси й «забобонний страх» перед експертизою, на який посилаються деякі митці, розповідаючи про свій метод чи процес (*Nelson,*

2009:2). Однак саме експертне оцінювання може давати висновок про наявність інновацій, експериментальність чи концептуальність того чи іншого артистичного об'єкту чи проєкту. Більш того, експертне оцінювання є певною логічною альтернативою маркетинговому оцінюванню в сфері культури, мистецтв та креативних індустрій (*Nelson, 2009:3*).

Саме тому аби визначити найбільш відповідні меті та завданню грантової програми проєкти грантонадаючі організації/установи не мають іншого вибору, як звернутися до системи експертиз/рецензій. Щоправда використовуючи схему експертиз грантодавець повинен бути свідомим того, що просування точок зору, теорій або підходів, які відповідають власним уподобанням експерта, можна і необхідно розглядати, як використання експертного розсуду для сприяння розвитку галузі/сфери та виконання експертом мандату з експертизи культурно-мистецького проєкту. В 1972 році Роберт Ротман вказав на п'ять основних підходів які використовуються при проведенні експертизи будь якого проєкту (*Rothman, 1972:102-108*):

а) універсалізм, який передбачає, що існують певні універсальні критерії оцінювання мистецтва та культури, засновані на технічних нормах, щоправда даний підхід більш орієнтований на класичні види мистецтва і тому часом дискримінує інші види;

б) систематичний скептицизм: оцінювання проєктів шляхом ретельного вивчення всіх поданих матеріалів та наявності підтвердження спроможності команди до втілення ідей;

в) комуналізм: оцінювання через обмін знаннями;

г) етичний нейтралітет: оцінювання соціально дражливих чи суспільно неприйнятних мистецьких проєктів базуючись на їх перевагах, а не моральній чи соціальній позиції;

д) безкорисливість: даний підхід базується на тому, що культурно-мистецькі проєкти реалізуються не для особистого визнання чи вигоди, а радше для суспільного блага. Щоправда, застосовуючи даний підхід треба усвідомлювати, що професійне та громадське визнання є не лише частиною проєктної реальності, але й важливим елементом у пошуках майбутнього фінансування.

За роки свого існування, процес експертизи проєктів неодноразово трансформовався, що призвело до появи різних систем експертиз. Наприклад, в Австралії в секторі літературної справи запроваджено систему DIISR (Відділ інновацій, промисловості, науки та досліджень). Дана система дозво-

ляє класифікувати літературні праці за різними рівнями та підрівнями, які означаються власними літерно-числовими індексами від найнижчого J1 до найвищого A1. Залежно від того, який числовий індекс присуджено експертами тій чи іншій праці встановлюється рівень державного фінансування.

Іншу схему застосовує Австралійська рада мистецтв. Принагідно зазначимо, що на сьогоднішнього процесу експертизи які застосовуються даною інституцією вважаються одними з найбільш прозорих та безконфліктних. Експертиза поданих проектів здійснюється в декілька етапів. На першому етапі, сім членів секторальної Ради оцінюють надані апікаційні пакети за десятибальною шкалою по трьом критеріям: а) наявність креативного підходу; б) актуальність в) здатність до реалізації (Nelson, 2009:4). На другому етапі результати оцінювання вводяться до спеціальної комп'ютерної програми, яка визначає «стандартні відхилення» у рейтингу. На третьому етапі, отримані результати розглядаються на спеціальному чотириденному засіданні загальної Ради за участі 8 незалежних спостерігачів, які призначаються з метою забезпечення справедливості та різноманітності, наприклад, шляхом надання додаткового регіонального представництва. Спостерігачі мають право виступати із заявами, але не брати участь у фінальному голосуванні. На думку, Джозі Емері, колишнього виконавчого керівника Літературної ради, «переваги цієї моделі експертизи полягають в тому, що заявки справді рецензуються колегами, а процес є повністю прозорим і підзвітним. Це важливі міркування для державних установ, які використовують кошти платників податків» (Nelson, 2009:5).

Щоправда у цієї моделі є й свої критики. Так, інший член цієї ж ради, Анджело Лоукакіс зауважує, що така модель не є моделлю незалежної та прозорої експертизи, що це «битва конкуруючих естетик, яка залежить від сили індивідуальної риторики та наявності політичних імперативів», адже членів ради безпосередньо призначає федеральний міністр Австралії у справах мистецтв (Nelson, 2009:5).

Отже, говорячи про застосування тих чи інших схем експертизи культурно-мистецьких проектів зауважимо, що найважливішою складовою процесу проектного оцінювання є критерії, які застосовуються або мають застосовуватися експертами. Однак, як цілком слушно зауважують Свен Гук та Мір'ям Аушбах (Hug, Aeschbach, 2020:1), попри те що в світі існує безліч критеріїв для оцінки грантових проектів, в цілому вони є «tabula rasa» для дослідників через що їх важко сформулювати

та проаналізувати. Тим не менше, зазначимо, що оцінювання культурно-мистецьких проектів має включати в себе три базових позиції:

1) **якість** – оцінюється можливість: а) виконати якісний проект командою; б) кінцевий продукт проекту має якісно працювати; в) послуги надані в межах проекту мають бути якісними;

2) **продуктивність** – наскільки добре було виконано поставлені в проекті завдання або наскільки вдало застосовується той чи інший культурний продукт;

3) **порівняння** – наскільки плановані та отримані результати є вищими від стандартних.

Власне ці три базові позиції (тут використовуємо методологічні підходи запропоновані Свен Гук та Мір'ям Аушбах (Hug, Aeschbach, 2020:7-9)) й визначають основні критерії експертизи будь якого культурно-мистецького проекту:

1) критерій загального аналізу проекту та команди. Згідно даного критерію, на основі аналізу заявка на отримання гранту в цілому або її частини, експертом визначається:

А) **аналіз команди проекту** чи безпосередньо самого заявника (за умови стипендії). В цій позиції експерт має оцінити: 1) хто є заявником; 2) який у заявника досвід праці в галузі; 3) наскільки кваліфікованим/професійним є заявник; 4) чи є у заявника досвід попередніх проектів; 5) які, коли та в якій галузі/сфері були останні проекти заявника; 6) наскільки соціалізованою є команда; 7) наскільки вмотивованою є команда проекту; 8) якою є репутація команди заявника;

Б) **аналіз проектною заявкою**. В цій позиції експерт має оцінити: 1) наскільки проектною заявкою відповідає темі, пріоритетам та часовим рамкам грантової програми; 2) чи базується проект на аналізі стану проблеми; 3) наскільки запропонований проект є оригінальним; 4) наскільки якісно виписано цілі та завдання проекту; 5) наскільки масштабним є проект; 6) для яких аудиторій даний проект є актуальним і в якій мірі; 7) яким є теоретичне та концептуальне підґрунтя проекту (особливо важливим цей критерій є під час експертизи наукових, аналітичних та методичних проектів в сфері культури та креативних індустрій); 8) чи використані в проекті оригінальні підходи до вирішення проблеми; 9) чи проведені підготовчі роботи, які безпосередньо пов'язані з запропонованим проектом; 10) чи буде в проекті здійснено аналіз статистичних показників; 11) наскільки етичним буде проект, якими будуть його наслідки для цільової аудиторії; 12) наскільки якісно, детально та відповідально прописано план реалізації проекту; 13) чи передбачає проект забезпечення якості, моніторинг та

оцінювання результатів реалізації активностей проєкту; 14) якими є очікувані результати проєкту (вплив, наслідки, відкриття, внески, ідеї, висновки, покращення, розуміння та знання); 15) наскільки якісно та детально сформовано бюджет проєкту (чи присутні там зайві витрати, чи вистачить цього бюджету для реалізації всіх поставлених завдань); 16) наскільки детально та якісно прописані наявні ресурси проєкту, а також ресурси потрібні для реалізації проєкту; 17) чи є в проєкта робочий план, наскільки якісно та детально він прописаний; 18) наскільки масштабним буде проєкт;

В) аналіз проєктного середовища. В цій позиції експерт має оцінити: 1) в якому соціальному середовищі пропонується виконання проєкту; 2) в яких установах буде виконуватися проєкт; 3) які інституційні ресурси (партнери) будуть залучені до проєкту;

2) критерій зовнішніх атрибутів. Згідно даного критерію оцінюються оригінальність, актуальність, обґрунтованість та здійсненість проєкту. Саме в межах даного критерію експерт задає до проєкта наступні питання: «Чи є проєкт інноваційним?», «Наскільки інноваційним є проєкт?», «Чи є проєкт Х більш інноваційним, ніж проєкт Y?». Даний критерій застосовується експертом для визначення:

А) аналіз якісних показників проєкту. В цій позиції експерт має оцінити: 1) якими є загальні показники якості проєкту (застосовується бінарне визначення «добрі – погані», «достані – недостатні» тощо); 2) наскільки оригінальним є проєкт (новий, оригінальний, інноваційний, незвичайний, нетрадиційний); 3) наскільки релевантним є проєкт (значимим, доречним, важливим, корисним, своєчасним, актуальним); 4) наскільки значущим є проєкт для цільових аудиторій; 5) наскільки релевантним буде проєкт для нецільових аудиторій, для застосування в інших сферах та галузях (напр. в економіці, освіті, розвиткові технологій тощо); 6) наскільки доцільним є проєкт (відповідний, адекватний, достатній, придатний); 7) які критерії виконання та реалізації буде дотримано під час реалізації проєкту; 8) наскільки узгодженими між собою є цілі та завдання проєкту; 9) наскільки повно та обґрунтовано в проєкті описано завдання та цілі; 10) наскільки чіткими та зрозумілими є план реалізації, поставлені цілі та завдання; 11) наскільки доцільним та здійсненним є проєкт; 12) чи є реалістичними поставлені завдання. Чи реалістичними є методи досягнення цілей; 13) чи дотримано в проєкті культурне різноманіття; 14) наскільки підтриманим буде даний проєкт на місцевому рівні;

3) критерій відповідності очікуванням або стандартам. Згідно даного критерію експерт визначає, наскільки проєкт та його результати відповідають еталонним значенням, наскільки цінними будуть результати проєкту. Важливо зазначити, що даний критерій базується виключно на метричних або порядкових показниках (включаючи бінарні категорії розряду «достатній рівень – недостатній рівень»);

4) критерій значимості. Може бути застосований для співставлення проєкту чи його результатів з тою чи іншою системою відліку.

Отже оцінювання, яке здійснюється експертом не є такою простою річчю. Якість грантової заявки є багатограним поняттям і, що найголовніше, кожен експерт розуміє та сприймає це поняття по-різному (*Langfeldt, Reymert, Svartefoss, 2024: 1*). Саме тому, критичним елементом експертизи культурно-мистецьких проєктів є наявність вимог до самих експертів.

Однак, перш ніж перейти до розгляду наступного дослідницького питання занадимо, що зазвичай експертиза проєктів здійснюється: а) вузькогалузевими експертами; б) експертами з суміжних галузей та сфер; в) представниками громадськості; г) змішана форма оцінювання. При цьому, за своєю формою експертне оцінювання поділяється на відкрите/очне та закрите/анонімне. Як зазначає Ганс Ульрік Ріісгард саме анонімне експертне оцінювання є найкращим процесом фільтрації для проєктів (*Riisgård, 2003: 297*). І саме ця перевірка найкраще надається для грантодавача, як базис для прийняття рішення про те, які заявки варто фінансувати.

Зазначені вище критерії оцінювання культурно-мистецьких проєктів вимагають від грантодавача також визначити критерії й для експертів. В першу чергу говоримо про доброзичливість та особисті аналітичні здібності експерта. Для того, щоб грантодавець та заявник довіряли експерту, останній має бути не лише фахівцем у своїй галузі, але був позитивно налаштований до оцінювання ідей інших. Йдучи за висновками Лів Лангфельдт, можна виділити два основних фактори які визначають експертизу культурно-мистецьких проєктів фаховими експертами.

По-перше, експерт має усвідомлювати, що якість проєкта може відрізнятися залежності від культурно-мистецького напрямку та сектору культури. Адже культура складається з відносно незалежних секторів, кожен з яких має власний спосіб проведення та організації заходів та співпраці з партнерами за/в межами культурного середовища. Сектори організовують власні заходи та мають власні традиції та канали спілкування; вони прак-

тикують свої власні уявлення про якість проекту, які є основою для оцінки ідеї та способів реалізації проекту. Навіть маючи свій сектор як організаційний елемент, митці також співпрацюють з представниками інших секторів культури, і така міжсекторальна співпраця може значно відрізнятися від конкретно секторальних вимог. Як результат, деякі напрямки та галузі культури можуть мати більш уніфіковані поняття якості або ширшу групу учасників, які сприймаються як здатні оцінювати культурно-мистецькі проекти.

По-друге, довіра до результатів експертизи формується за результатами розгляду заявки та професійним досвідом експертів, що означає, що переможці грантів мають більш позитивне сприйняття діяльності грантодавача і більше довіряють його експертам (*Langfeldt, Reymert, Svartefoss, 2024:29-30*). Принагідно слід зазначити, що щорічні опитування грантоотримувачів та заявників УКФ підтверджують дану тезу та демонструють значні відмінності між фінансованими та нефінансованими заявниками щодо їх впевненості в компетентності та неупередженості експертів. При цьому якщо позитивний результат в оцінці проектів експертами заявниками сприймається як ознака доброзичливості та фаховості, то зворотній результат корелюється з ознаками конфлікту інтересів, недостатнім рівнем професійної репутації та упередженістю (*Берковський, 2023:38-39*).

Загалом для сфери культури та мистецтв прикметним явищем є той факт, що митці більше довіряють своїй власній мистецькій мережі та близьким колегам, ніж науковцям, з якими вони мають менше творчих стосунків. Як результат, наприклад як це показує діяльність експертних рад Українського культурного фонду, експерти, обрані для оцінювання тих чи інших грантових програм в сфері культури з мистецького середовища користуються більшою довірою, ніж ті, які обрані з академічної наукової спільноти. Як результат, можна постулювати, що відповідність експерта сектору культури та мистецтв, а також безпосередня діяльність в цьому секторі є критичним фактором довіри до здійсненої ним експертизи (*Langfeldt, Reymert, Svartefoss, 2024:30-31*).

В цілому поняття упередженості в діяльності експертів до певної міри є когнітивним, оскільки експерт базуючись на власному досвіді при експертизі культурно-мистецьких проектів віддає перевагу перспективам, ідеям та методам суголосним його особистим. Ця упередженість також може бути пов'язана з культурними, мистецькими чи дослідницькими інтересами експерта щодо того, що проект може стосуватися його сфери інтересів

(*Langfeldt, 2004:8*). Фактично поява в експертному висновку проявів упередженості свідчить про наступні фактори: а) перевагу власного сектору культури, напрямку мистецької діяльності чи точки зору; б) неприхильність експерта до ідей, бачень чи практик інших груп митців.

З точки зору оцінювання роботи експертів перший фактор сприятиме відбору та вищому оцінюванню тих проектів, які мають відповідні секторальні мистецькі чи організаційні перспективи. Натомість поява другого фактору в оцінюванні проектів, фактично, є одним з проявів конфлікту інтересів та порушення етичних стандартів експертного оцінювання. Тим не менш, обидва фактори можуть бути представлені у діяльності одного й того самого експерта. Саме тому, перед експертними радами або іншими органами грантодавця, які слідкують за відбором та діяльністю експертів, стоїть надскладне завдання визначення де є когнітивні фактори, а де фактори конфлікту інтересів (*Langfeldt, Reymert, Svartefoss, 2024:29-30*).

В цілому ж найбільш важливим для будь якого експертного оцінювання, а особливо в сфері культури та мистецтв, є утримання від когнітивних упереджень. Зокрема, будь які оціночні судження мають йти на користь певної сфери чи точки зору, але аж ніяк не мають бути наслідком власних інтересів (напр. небажання допомогти своїм конкурентам) чи корпоративних уподобань (*Langfeldt, Reymert, Svartefoss, 2024:29-30*). І в цьому контексті безумовно важливим є здатність потенційного експерта здійснювати неупереджене оцінювання, критично рецензувати та реагувати на роботу інших митців. За визначенням, вони теж будуть митцями та авторами з власною роботою в сфері культури та мистецтв (*Johnston, Krauth, 2008:1*).

Також застосовуючи систему конфіденційного/анонімного експертного оцінювання слід враховувати, що для професіоналів галузі, які вперше залучаються у якості експертів, здійснення повноцінної експертизи є доволі складним викликом. По-перше, процес експертизи здійснюється анонімно, тобто він виконується поза їх основним місцем роботи, як приватна конфіденційна діяльність, що потребує від експерта вміння раціонально розподіляти власний робочий час. По-друге, даний процес вимагає від експерта навичок не лише фахово оцінювати отриману заявку, але й мати можливість швидко адаптуватися до рамок суворого та хронологічно обмеженого грантового процесу.

Аналіз діяльності установ та організацій сфери культури України показує, що в останні роки вони стали більш залежними від зовнішнього фінансування. Фактично спостерігається значне збіль-

шення кількості заявок на отримання грантів на реалізацію культурно-мистецьких проєктів, які розглядаються організаціями, що їх фінансують. Як результат, підвищена залежність від експертної оцінки грантів посилює деякі проблеми в системі перевірки. Наприклад, грантодавачам доводиться обробляти щоразу більшу кількість заявок у межах фіксованого бюджету, тоді як заявники стикаються з низькими показниками успіху та критично ставляться до систем перевірки. І хоча експерти, оцінюючи проєкти, намагаються відбирати найкращі проєкти, диференціація в межах цієї категорії є складнішою. Зокрема, якщо рівень успішності поданих заявок падає нижче 10–20 відсотків починає спостерігатися зростання невизначеності в середовищі менеджерів культури.

В свою чергу, зростання кількості заявок і відповідних завдань експертизи породжує втому експертів. Досвід Українського культурного фонду та інших грантових організацій не лише України, але й Франції, Нідерландів, Данії чи будь якої іншої країни Європи засвідчує наявність проблем з пошуку експертів із достатнім досвідом, достатнім часом і без конфлікту інтересів.

Висновки. Експертиза культурно-мистецького проєкту – це оцінка грантового проєкту на компетентність, значущість, оригінальність та реалізовуваність, яка здійснюється групою кваліфікованих експертів, які мають достатній досвід роботи в тій самій галузі чи сфері. Це критично важливо в процесі легітимізації вибору призначення грантової підтримки та є одним з базових елементів прозорого відбору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Берковський В.Г. Експертиза культурно-мистецьких проєктів як елемент грантової діяльності. *Культура і мистецтво: сучасний науковий вимір. Матеріали VII Всеукраїнської наукової конференції молодих вчених, аспірантів та магістрантів (02 листопада 2023 року)*. Київ: НАКККіМ, 2023. С. 37-39.
2. Воронич І. Актуальні проблеми державної мистецтвознавчої експертизи в сучасній Україні. *Мистецтвознавство України. Щорічний науковий журнал*. 2019. Вип.19. С. 63-65.
3. Комар В. О. Особливості управління мистецькими проєктами в системі культурно-креативних індустрій України. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв: наук. журнал*. 2021. № 3. С. 53-60.
4. Burnham, C. John. The evolution of editorial peer review. *Journal of the American Medical Association*. 1990. Vol. 263, № 10 (March). P. 1323-1329.
5. Hug, Sven H.; Aeschbach, Mirjam. Criteria for assessing grant applications: A systematic review. *Palgrave Communications. Humanities, Social Sciences, Business*. 2020. Vol.6, № 37. P. 1-15.
6. Johnston, Jane; Krauth, Nigel. Peer reviewing: privilege and responsibility. *TEXT*. 2008. Vol.12, № 1. P. 11-13.
7. Langfeldt, Liv. Expert panels evaluating research: decision-making and sources of bias. *Research Evaluation*. 2004. Vol.13, № 1 (April). P. 58.
8. Langfeldt Liv, Reymert Ingvild, Svartefoss Silje Marie. Distrust in grant peer review – reasons and remedies. *Science and Public Policy*. 2024. Vol 51, №1. P. 28-41.
9. Nelson, Camilla. Best practice? The problem of peer reviewed creative practice research. *TEXT*. 2009. Vol. 13, № 1. 13 p.
10. Riisgård, Hans Ulrik. Misuse of the peer-review system: time for countermeasures? *Marine Ecology Progress Series*. 2003. Vol. 258 (August). P. 297-309.
11. Rothman, RA. A dissenting view on the scientific ethos. *British journal of sociology*. 1972. Vol. 23, № 1 (March). P. 102-108.
12. Tennant P. Jonathan, Dugan M. Jonathan, Graziotin Daniel and others. A multi-disciplinary perspective on emergent and future innovations in peer review. *F1000Research*. 2017. № 6:1151. P. 4.

REFERENCES

1. Berkovskyi V.H. (2023) Ekspertyza kulturno-mystetskykh proiektiv yak element hrantovoi diialnosti [Assessment of Cultural and Artistic Projects as a Component of Grant Funding Activities], *Kultura i mystetstvo: suchasnyi naukovyi vymir. Materialy VII Vseukrainskoi naukovoï konferentsii molodykh vchenykh, aspirantiv ta mahistrantiv (02 lystopada 2023 roku)*. Kyiv: NAKKKiM. P. 37-39.
2. Vorovych I. (2019) Aktualni problemy derzhavnoi mystetstvosnavchoï ekspertyzy v suchasniï Ukraini [Current Issues of State Art Expertise in Contemporary Ukraine], *Mystetstvosnavstvo Ukrainy. Shchorichnyi naukovyi zhurnal*. Vol.19. P. 63-65.
3. Komar V. O. (2021) Osoblyvosti upravlinnia mystetskymy proektamy v systemi kulturno-kreatyvnykh industriï Ukrainy [Specific Features of Art Project Management in the Framework of Ukraine's Cultural and Creative Industries], *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadrov kultury i mystetstv: nauk. zhurnal*. № 3. P. 53-60.
4. Burnham, C. John. (1990) The evolution of editorial peer review, *Journal of the American Medical Association*. Vol. 263, № 10 (March). P. 1323-1329.
5. Hug, Sven H.; Aeschbach, Mirjam. (2020) Criteria for assessing grant applications: A systematic review, *Palgrave Communications. Humanities, Social Sciences, Business*. Vol.6, № 37. P. 1-15.
6. Johnston, Jane; Krauth, Nigel. (2008) Peer reviewing: privilege and responsibility, *Text*. Vol.12, № 1. P. 11-13.
7. Langfeldt, Liv. (2004) Expert panels evaluating research: decision-making and sources of bias, *Research Evaluation*. Vol.13, № 1 (April). P. 58.
8. Langfeldt Liv, Reymert Ingvild, Svartefoss Silje Marie. (2024) Distrust in grant peer review – reasons and remedies, *Science and Public Policy*. Vol 51, №1. P. 28-41.
9. Nelson, Camilla. (2009) Best practice? The problem of peer reviewed creative practice research, *Text*. Vol. 13, № 1. 13 p.
10. Riisgård, Hans Ulrik. (2003) Misuse of the peer-review system: time for countermeasures? *Marine Ecology Progress Series*. Vol. 258 (August). P. 297-309.
11. Rothman, RA. (1972) A dissenting view on the scientific ethos, *British journal of sociology*. Vol.23, № 1 (March). P. 102-108.
12. Tennant P. Jonathan, Dugan M. Jonathan, Graziotin Daniel and others. (2017) A multi-disciplinary perspective on emergent and future innovations in peer review, *F1000Research*. № 6:1151. P. 4.